

Diyanet

İlmî Dergi

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
Dinî Yayınlar Genel Müdürlüğü

Üç Ayda Bir Yayınlanır

Cilt: 48 • Sayı: 4 • Ekim - Kasım - Aralık 2012

AMERİKA'DAKİ TÜRK GENÇLERİ İÇİN CAMİ VE DİNİ SOSYALLEŞME (NEW JERSEY ÖRNEĞİ)

Özcan GÜNGÖR*

Özet:

Dinî sosyalleşme doğumla başlayan ve ölüme kadar süren bir sürecin adıdır. Bireylerin dinî sosyalleşmesinde aile, okul, din kurumları (cami, kilise), arkadaş grubu ve medya etkili faktörler olarak öne çıkmaktadır. Müslümanlar için cami bir dinî sosyalleşme kurumu olarak kabul edilebilir. Özellikle göçmen gençler için camiler sosyalleşmenin merkezinde yer alan kurumlardır. Ancak çeşitli faktörler gençlerin dinî sosyalleşmesinde caminin etkisini azaltabilmekte veya artırabilmektedir. Biz bu çalışmada Amerika'nın New Jersey eyaletinden örnekleme dâhil ettiğimiz Türk gençleriyle nitel veri toplama tekniği olan derinlemesine görüşmeler yoluyla gençlerin dinî sosyalleşmesine dair veriler elde etmeye çalıştık. Bu görüşmelerde caminin gençlerin hayatındaki yerini, imamın rol model oluşunu ve cami ortamının dinî sosyalleşmeye etkilerini ele aldık. Sonuçta da ailelerin çocukların dinsel sosyalleşmesinde ortaya koydukları tutumları tiplendirmeye gayret ettik.

Anahtar Kelimeler: Cami, Amerika'da Türk Gençleri, Dinî Sosyalleşme, New Jersey, Göçmen Yaşamı.

Mosque and Religious Socialisation for Turkish American Youth (Exemple of New Jersey)

Abstract:

The process of religious socialisation begins at birth and continues until death. Family, peer group, media, religious institutions (mosques-churches) and school are considered as important factors

* Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

in the sociology for the religious socialisation of individuals/youths. Meanwhile, mosques can be accepted as a religious institution of socialisation for all Muslims. Mosques are a center for social activity, especially for the immigrant youth's religious socialisation. However, various factors can reduce or increase the effect of a mosque in relation to religious socialisation of young immigrant Turks. In this study, we tried to get qualitative data with detailed interview techniques from Turkish youths (sample from the State of New Jersey) on religious socialisation. We have addressed the importance of mosques in the life of young people, being a role model of Imam for youths and the effects of a mosque's cultural environment on the youth's religious socialisation during these interviews. Finally, we have endeavoured to make types of Turkish families' attitudes about their children's religious socialisation.

Key Words: Mosque, Turkish Youths in the US, Religious Socialisation, New Jersey, Immigrant's Life.

GİRİŞ

İnsanoğlunun, toplum içinde ve sosyalleşme sürecinde diğer canlılardan ayrıldığı sosyal bir gerçektir. Birey, toplumun değerlerini, normlarını, bilgi birikimini, becerilerini, inançlarını, davranışlarını ve dünya algısını anlayarak ve bunları hayatına aktararak toplumun gerçek bir üyesi olabilmektedir. Bu öğrenme ve sosyalleşme süreci bireye kimlik, kişilik ve hayata bakışına dair tutum kazandırmaktadır.

Bireyin toplum içinde sosyalleşmesi üç aşamada gerçekleşir: birincisi ailede başlar ve asli (primer) bir sosyalleştirme söz konusudur. İkincisi, okul, din, iş ve meslek hayatı, evlilik vs. süreçlerinde gerçekleşen tali (ikincil) sosyalleştirmedir. Üçüncü aşama da ferde zaman zaman geçmişin zıddına yeni zihniyet ve davranış tarzlarının kazandırılmasının denendiği, “boşalt, sonra doldur” prensibine dayanan “beyin yıka- ma” gibi tekniklerin uygulandığı yeniden sosyalleştirmedir.¹

Bireylerin kişiliklerinin oluşması süreci olarak oldukça genel ve geniş bir kavram olan sosyalleşme içerisinde yer alan bir boyut olarak dinî sosyalleşme, her şeyden önce bir eğitim ve öğretim konusudur. Toplumsal kültürün önemli bir bölümü olan manevi dinî kültür unsurları, ancak eğitim yoluyla genç kuşaklara aktarılarak yaşatılmasının yanı sıra onların kişiliklerinin oluşumunda da önemli bir işleve sahiptirler. Bu nedenle Kur'an'ın ifadesiyle insanlar “annelerinin karnından hiçbir şey bilmeksizin

1 Theodore Long- K. Jeffrey Hadden, “Religious Conversion and the Concept of Socialization: Integrating the Brainwashing and Drift Models” *Journal for the Scientific Study of Religion*, 22 (1) (1983), s.1; Zeki Arslantürk-Tayfun Amman, *Sosyoloji*, İstanbul: İFAV Yayınları, s. 322.

doğarlar”² ve Hz. Muhammed’in ifadesiyle “Her çocuk fitrat üzere doğar, sonra anası, babası onu Yahudi, Hristiyan veya Mecusi yapar.”³

Sosyalleşme, insan topluluklarında bir öğrenme süreci olarak karşımıza çıkmakla beraber, bu sürecin gerçekleştiği sosyalleşme mekânları da tarih, zaman ve mekân açısından çeşitlilik göstermektedir.⁴ Bir başka deyişle sosyalleşme etkenleri de zaman, mekân ve tarihi şartlara bağlı olarak çeşitli dönüşümlere uğramıştır. Nihayet sosyalleşme günümüzde teknolojinin de etkisiyle, artık gerçek anlamda mekân içerisinde bir araya gelme gereksinimi duyulmayan bir hal almıştır.

Şu halde dinî sosyalleşme kavramı, bireyin içinde yaşadığı toplumun dinî kültür unsurlarını, değerlerini, sembollerini ve modellerini alarak kendi şahsiyetine mal etmesi ve böylece dinî kişiliğin oluşmasından ibaret bulunan bir süreçtir ki, bu süreç gerçekte genel olarak ferdin şahsiyetinin teşekkülü sürecinden ibaret olan sosyalleşme süreci ile ilgili olup, burada biz dinî sosyalleşmeyi sadece analitik olarak ondan ayırt etmekteyiz.⁵ Zira insanların dinî tercihleri, öğrenmeleri ve davranışlarına ilişkin süreç aslında dinî sosyalleşmenin başlangıç evresini teşkil eder. Dinî sosyalleşme adına bireylerde tercihlerin nasıl oluştuğu ve değiştiğini anlamak bizim için önemlidir. Çünkü dinî tercihler hayatın manası, nihai gayesi ve amacına ilişkin doğaüstü açıklamaları destekleyen bir açıklamayı da beraberinde getirmektedir.⁶

Yapılan araştırmalarda temel olarak dinî sosyalleşme için beş temel araç belirlenmiştir; aile, dinî merkezler, din eğitimi, akran grubu ve medya.⁷ Aile bu sıralamada

2 Nahl Suresi, ayet No: 78.

3 *Sahih-i Buhari Tecrid-i Sarih Tercümesi*, çev. Ahmed Naim, DİB Yay., C. IV, Ankara 1972, s. 529.

4 Anthony Giddens-Mitchell Duneier-Richard Appelbaum., *Introduction to Sociology*, (New York: W.W. Norton Company: 2005), s. 88.

5 Ünver Günay, “Türkiye’de Dini Sosyalleşme”, *Türkiye I. Din Eğitimi Semineri*. (Ankara: İlahiyat Vakfı Yayınları, 1981) s. 194.

6 Daren Sherkat, “Religious socialization; Sources of Influence and Influences of Agency”. Ed. Michelle Dillon, *Handbook of Sociology of Religion*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), s.152; Yakup Çoştu, “*Toplumsallaşma Sürecinde Dindarlığı Etkileyen Faktörler*”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, 19 Mayıs Ün., Samsun 2009), s. 79.

7 Türkiye’de yapılan din sosyolojisi alan çalışmalarında fertlerin dinî bakımdan toplumun normlarını öğrenmesinde etkili olan dinî bilgileri aileden, okuldan, Kur’an kurslarından, camiler aracılığıyla din görevlilerinden, medyadan, özellikle TV’deki dinî tartışmalardan ve kitaplardan aldıkları görülmektedir. (Münir Koştaş, *Üniversite Öğrencilerinden Dine Bakış*, (Ankara: TDV Yayınları, 1995), s.71; Ünver Günay, Ünver, “*Erzurum Kenti ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*”, (İstanbul: Erzurum Kitaplığı, 1999), s. 228; Özcan Güngör, “Modernizm Sürecinde Cami Cemaatinin Din Anlayışı (Batikent Örneği)”, (Basılmamış Y. Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2004), s. 81-87; Mehmet E. Köktaş, *Türkiye’de Dini Hayat, (İzmir Örneği)*, (İzmir: İşaret Yay., 1993), s.159-160. Bu sonuç bize Türklerin dinsel kimlik edinme yollarını göstermektedir. Ancak yurtdışında yaşayan Türkler için sosyalleştirmenin araçlarının aynı etki ve yöntemlerle çalışmadığını bilmekteyiz.

temel unsur ve dinî sosyalleşmede en etkili rolü oynamaya devam etmektedir.⁸ Özellikle modern toplumlarda çocuk biraz büyüyüp çevreyi tanıyınca ailenin etkisi kısmen azalmakta⁹ ve akrân grubu, okul, dinî merkezler, din adamları, kitle iletişim araçları gibi toplumsallaştırma araçları devreye girmektedir.¹⁰

İslâm toplumlarında dinî tercihlerin oluşumunda sosyalleşmenin bir unsuru olarak caminin çok büyük bir etkisi vardır. Genel olarak bu tercihlerin öğretildiği veya oluşturulmaya çalışıldığı camideki dinî sosyalleşmeden beklenenlerin bir kısmı şunlar olabilir: İnananları inanç temelli bir gaye etrafında toplar, kişilere “biz olma” ve “bir gruba aidiyet” bilincinin kazanılmasına katkı yapar, camiye gelenlere vaaz, hutbe gibi yollarla itikat, ibadet, ahlak, sağlık, örf ve âdetler gibi pek çok alanda İslâm kültürü ve ibadet esasları kapsamında bilgi verilir, bunlara uygun davranış modelleri örneklenir, vazife ve modellere uygun şekilde çocukların yetiştirilmesi istenir. İslâm ahlakına uygun davranışlar göstermeleri bilinci kazandırılarak özelde kişilerin genelde toplumun ortak değerler noktasında birleşme ve kaynaşması, bunların yaygınlaşması sağlanır, Allah inancı ve iman esasları yerleştirilir; yakın akrabalara, komşulara ve diğer insanlara doğru devam eden bir süreçle yardımlaşma ve kaynaşma duyguları yönlendirilir, etkin bir şekilde uygulanması bilinci kazandırılır; yardıma ihtiyaç duyan insanların sahiplenilmesi ve sıkıntılarının giderilmesi veya (bu konuları görev kapsamına alan diğer) kurumlara yardımcı olunması suretiyle kollektif yardımlaşma duygusunun devam ettirilmesi ve doğru bir şekilde Müslümanların ibadet sorumluluklarını yerine getirmelerinin öğütlenmesi, toplumun, devletin ve milletin problemlerinin bu mahallerde konuşulup çözümler üretilmesi, aile içi görev ve sorumluluklar konusunda verilen bilgilerle sağlıklı bir aile yaşantısının sürdürülebilmesine katkı yapılması, kişi ve toplum sağlığını yakından ilgilendiren içki, kumar, uyuşturucu gibi uygunsuz davranışların fert ve toplum üzerinde oluşturacağı tahribatı önlemek açısından dinin yaptırımcı gücünün kullanılması gibi çok sayıda etkisi ve katkısından bahsedilebilir.

8 Marie Cornwall, “The Influence of Three Agents of Religious Socialization: Family, Church, and Peers,” Ed. Darwin L. Thomas, *The Religion and Family Connection: Social Science Perspectives*, (Provo, UT: Religious Studies Center, Brigham Young University, 1988), s. 227-228; Kenneth E. Hyde, *Religion in childhood and adolescence: A comprehensive review of the research*. (Birmingham AL: REP, 1990), s. 224-237; Vincent F Anthony-Chris Hermans-Carl Sterkens, “Religious Practice and Religious Socialization: Comparative Research.

9 Çocuğun yaşının ilerlemesiyle birlikte ailenin öneminin azaldığına dair “kanal teorisi”ne karşı çıkışlar da vardır. Buna göre kimi araştırmalarda ailenin okullaşma ve akrân çevresi sonrası dinî sosyalleşmede önemi azalmamakta, bazen azalmaların olduğu görülse de, bu sonuç biraz da ilgili toplumun aile yapısından kaynaklanmakta olduğuna dair görüşler vardır. Bkz. Brandon Vaidyanathan, “Religious Resources or Differential Returns? Early Religious Socialization and Declining Attendance in Emerging Adulthood”, *Journal for the Scientific Study of Religion* (2011) 50 (2), s. 368.

10 Giddens-Duneier-Appelbaum, Introduction, s. 92.

Çalışma alanımız olan özellikle Amerika Birleşik Devletleri gibi heterojen toplumsal yapının egemen olduğu bir ülkede, göçmenlerin kimliklerini koruyabilmeleri oldukça zordur. Zira kimliğine, inançlarına ve değerlerine karşı her hangi bir baskı görmeyen kişinin, özellikle de ikinci nesilden olanların bu değerlerini koruyabilmeleri çok daha zordur.¹¹ Bu bağlamda ABD'de yaşayan Türklerin, Türk kimliğinin en büyük koruyucu ve devam ettirici unsuru olan İslamiyet'e sıkıca sarılmaları ve gerekli dinî kurumları oluşturarak çocuklarını bu kurumlar aracılığıyla sosyalleşmelerini sağlamaları dikkat çekicidir.

Aslında Amerika'da sadece iki kurum Müslümanlar için doğru ve yanlışın, ahlaki sorumluluk ve arzu edilen kimliğin operasyonel olarak kazanılmasını sağlayabilir. Bunlar hiç şüphesiz ki kendi bilincinde olan aile ve kurumlarıyla oluşmuş bir cami.¹² Özellikle yurtdışındaki camilerde ülkeye yeni gelmiş, sosyal hayatta yeni, çevreyle uyumda problemlili ve duygusal olarak zayıf kalan çocuk, genç ve yetişkinler bir dayanak ve kimlik oluşturma ve yeni bir güvenli sosyal ağ kurma imkânı bulabilirler.

Bugün İslam, bir inanç sistemi olmanın yanında, Amerika'daki modern mekân ve tecrübeler içinde bulunan Müslümanlar açısından bir kimlik edinme referansıdır, kültürel ve siyasal açıdan da iyi bir referans olmaktadır. İslam'dan aldıkları özgüvenle Müslümanlar, bir grup haline geliyor, ortak duyuş ve bilinç enerjisi daha sonra sinerjiye dönüşüyor, bu güç ortak kazanımlar ve etkilenmelerle harekete geçiyor. Müslüman aktörler, moderniteye beklenenin üstünde nüfuz ediyor, modern teknolojiyi çok iyi kullanıyor, iletişim araçlarından yararlanıyor, siyaset diline etki ediyor, kent yaşamına uygun araçlar üretiyor, piyasa ekonomisine giriyor ve tüketim ürünleriyle eğlence sektörlerini kendi ihtiyaçlarına göre dizayn ediyorlar.¹³

Bu nedenle biz bu çalışmada, Amerika'daki Türk gençlerinin dinî sosyalleşmesinde ikincil unsurlardan olan cami ve imamın rol model oluşu, cami ortamının dinî sosyalleşmeye etkileri ve genel olarak cami ve imamın gençlerin dinsel kişiliklerinin oluşmasında ve toplumsal kabullerine katılımda ne gibi etkileri olduğunu ortaya çıkarmaya gayret ettik. Bunun yanında Türk gençlerinin camiye olan ilişkileri bağlamında tipolojikleştirilmesini de yapmaya çalıştık.

Çalışmamız boyunca birinci önceliğimiz caminin dinî sosyalleşmedeki rolleri olsa da bazen okul, arkadaş grupları ve sosyal paylaşım sitelerini de konuya dâhil etmeye gayret ettik.

11 Fazlur Rahman, "Amerika Ortamında Müslüman Kimliği: Türk Toplumu Örneği", *İslami Araştırmalar*, 4 (4), (1990), s. 324.

12 Abdulaziz Sachedina, "Muslim Youth in the 21st Century" <http://people.virginia.edu/~aas/article/article2.htm> University of Virginia (22.11.2011).

13 Nilüfer Göle, *İç İçte Girişler: İslam ve Avrupa*, Çeviren: Ali Berktaş, (Ankara, Metis Yayınları, 2010), s. 30.

Veri ve Metot

Bu çalışmanın verilerini Amerika'da Türklerin en yoğun yaşadığı yerlerden biri olarak bilinen New Jersey eyaletinin ¹⁴ Passaic County ve Bergen County şehirlerinde oturan geniş bir kültürel ve dinsel arka plana sahip Türk çocukları oluşturmaktadır.¹⁵ Çalışmanın verileri 2010 Mart ve Mayıs aylarında yarı yapılandırılmış görüşme yöntemiyle yaşları 12 ila 15 yaş arası Türk Amerikalı gençlerden tümevarımsal yöntemle ve özenle toplanmıştır. Toplanan veriler kaydedilerek ve not alınarak daha sonra çözümleme aşamasında kullanılmıştır. Bilindiği gibi eğitim sosyolojisi açısından 12-15 yaş arası da ilk ergenlik olarak nitelendirilmektedir. Bazı zamanlar görüşmeler telefon ve e-mail yoluyla da desteklenmiştir. Görüşmeler genelde 15 soru üzerinden yapılmış ve yaklaşık 45 dakika ila 80 dakika arasında sürmüştür.

Araştırma yürütülürken Türk çocuklarının Amerika'da doğup doğmaması ayırt edilmemiş olup, toplam (n:18) örneklemin 10 tanesi Amerika'da doğmuş, 5 tanesi üç yaşın altında Amerika'ya gelmiş ve 3 tanesi ise 7 yaşın üzerindeyken Amerika'ya göç etmiş çocuklardan oluşmaktadır. Toplam 18 kişilik örneklemin 10 tanesi hali hazırda camilerde açılan hafta sonu Kur'an kurslarına devam eden, 6 tanesi hiçbir cami veya dinî grubun aktivitelerine katılmayan, 2 tanesi ise dinî grupların açtıkları organizasyonlarda dinî sosyalleşmeye katılan öğrencilerden oluşmaktadır. Cinsiyet açısından ise katılımcıların 9 tanesi erkek, 9 tanesi de kızdır. Aileye ilişkin verilerde de katılımcıların ailelerinin 3 tanesi geniş aile, 2 tanesi sadece anneye geriye kalan 13 tanesi de çekirdek aileden oluşmakta olduğunu görmekteyiz. Çalışma içinde katılımcılar gerçek isimleriyle değil, rumuzla ifade edilmiş ve yaşı belirtilmiş olup, mülakat tarihi de ifadenin sonunda gösterilmiştir. Bazen aynı ifadenin farklı katılımcılarca tekrar edildiği durumlarda birisinin görüşü zikredilmiş ve yine küçük farklılıklar da olsa benzer ifadeler araştırmaya dâhil edilmemiştir.

Araştırmamızın gelişim dönemini ilk ergenlik (12-15) dönemi oluşturmaktadır. Bu yaş aralığı hem dinî sosyalleşmenin en yoğun yaşandığı evreyi göstermesi,¹⁶ hem de dinî sosyalleşmede direkt olarak etkili olan faktörlerin etkisinin (aile) azaldığı bir sosyalleşmeyi göstermesi açısından önemlidir.¹⁷ Bu yaş aralığının başında aile hâlâ,

14 Araştırmalarda ve özel sohbetlerde dile getirilen yaklaşık 150.000 Türk'ün sadece New York ve New Jersey'de oturduğu; genel olarak da 500.000 Türk'ün Amerika'da varlığını sürdürdüğü ifade edilse de (İlhan Kaya, "Identity and Space, The Case of Turkish Americans", *The Geographical Review*, 95 (3), (2005), ss. 425-440) Amerikan İstatistik Bürosu tarafından 2010 yılında gerçekleştirilen nüfus sayımının sonuçlarına göre Amerika'daki resmi Türk nüfusu 196 bin 283'e ulaşmıştır. Hesaplamaları artı/eksi 10 bin ile yapan kurum, Türk nüfusunun 186-206 bin arası olduğu sonucuna varmıştır. (Census, "Turkish Community", http://factfinder2.census.gov/faces/tableservices/jsf/pages/productview.xhtml?pid=ACS_10_1YR_B04003&prodType=table, (16.12.2011).

15 İlhan Kaya, 'Muslim American Identities and Diversity', *Journal of Geography*, 106:1, (2007), s. 110.

16 Eyüp Şimşek, "Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Özellikleri ve Din Eğitimi", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, IV, 1, (2004), s. 210.

17 Hyde, a.g.e, s. 237.

son derece etkili bir sosyalleştirme etkeni iken, ailenin sosyalleştirme faktörünün dışındaki cami, din adamı, okul, akran grubu, çalışılan yer, gençlik kültürü ve kitle iletişim araçlarının belirgin etkisinin gözlemlendiği bilinmektedir.¹⁸

Bunun yanında araştırma deseni oluşturulurken sosyal ve ekonomik olarak evreni yansıtmasına dikkat edilmiştir. Kimi çalışmalarda Türk gençlerinin kimlik, dil ve kültür sorunları üzerinde duran araştırmalardan bahsedilse de genel olarak Amerika'da Türk gençlerinin dinî sosyalleşmelerinden bahsedilen bir araştırma bulunamamıştır.

Amerikalı Göçmen Türklerde Dinsel Aktarım

Din ve dinî kurumlar, göçmen Türklerin kimliğini korumada en etkili yol olarak belirmiştir. Bu bağlamda camiler, resmi ve bölgesel baskın unsurların çok fazla girmediği mekânlar olarak öne çıkmaktadır. Bu sebeple camiler kimliği, kültürü ve geleneği muhafazada çok büyük rol oynamaktadırlar. İnsanlar, Amerika'da kimliği oluşturan en önemli unsurlardan biri olan dili unutabiliyorlar veya ikinci bir dille yeni bir kimlik edinme sürecini yaşayabiliyorlar. Ancak bireyin aynı anda iki dini yaşama imkânı olmadığından, din "sürekli" olanı temsil ediyor ve kişinin kimliğinde sabit olarak kalabiliyor.¹⁹ Diğer bir ifadeyle Amerika'da din, ana toplulukla değişik boyutlarda ilişkiye girme, kendi değerleriyle toplum içinde var olma ve karşılıklı sosyal etkileşimde etnisiteye oranla daha avantajlı görünmektedir.²⁰

Türkiye'de aile, okul, medya, ibadet alanları gibi kurumlar devletin örgütlenmesi içerisinde yer alıyor ve toplumu bu yollarla istenilen hedefe götürmek mümkün oluyorken, yurtdışında yaşayanlar için devletin bu rolü tamamen üstlenmesi mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla toplum kendi sosyal, siyasi, ailevi, dinî, eğitim ve medya alanlarını kendisi oluşturmak ve toplumsal değerlerini koruyup devam ettirmek veya farklı kültür ve inanç ortamının getireceği etkileşimlere, asimilasyonlara, ikincil kimlik ve kişilik açmazlarına açık olmak durumundadır.²¹

Diğer Müslüman ülkelerden gelen çocukların aksine Türk çocukları, Amerikan toplumu içerisinde gerek aksan ve gerekse modernleşmeyle barışıklığı sayesinde çok da belirgin ve kimlikleri açık bir şekilde yer almadıkları gibi bazen Türk oldukları bilinmeyenleri de var.²² Bu özellikle kamusal alanlarda Türklerin kendi kimliklerini

18 Cornwall, a.g.e, s. 231; Giddens-Duneier-Appelbaum, a.g.e, s. 91.

19 Özcan Güngör, "The Process of Religious Institutionalization of Turkish in the US", *International Business and Social Science*, 2: 8 (2011), ss. 213.

20 Mücahit Bilici, Finding Mecca in America: American Muslims and Cultural Citizenship, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Michigan: Michigan, 2008), s. 194.

21 Ayrıntılı tahliller için bkz. Özcan Güngör, "Amerika'da Müslüman Kimliği ve Türkler", *Diyanet Avrupa Dergisi*, s. 115, 2008, ss. 9-14.

22 Zeynep I. Ercan, "Making Sense of Schooling, Identity, and Culture: Experiences of Turkish Students and Their Parents", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, The Ohio State University, Columbus, OH, 2009), s. 109.

bazen saklama bazen isim değiştirme gibi yöntemlerle muhatapların kimliklerini fark etmesini engelleyici yöntemleri de beraberinde getirebilmektedir.

Genel olarak göçmenlerin daha çok etnik orijin, ana dil ve kültürel geleneklerle çocuklarını sosyalleştirme eğiliminde oldukları, ailelerin eğitim ve sınıf farklılıkları çocukların dinî sosyalleşmelerinde etkin olmakla birlikte, gelir durumu çocukların dinî kimlik ve sosyalleşmelerinde daha etkin görünmemektedir.²³

Birinci nesil göçmenlerin aksine Amerika’da doğmuş, büyümüş ve eğitim almış Türk çocukları kendilerini daha çok “Amerikalı” hissetmektedirler. Bunun temel nedeni ise okul yoluyla sosyalleşmeye uğramalarıdır. İkinci nesil Türk Amerikalı çocuklar “eski” ile “yeni”, “dışarı” ile “ev” arasında adeta tersi sosyalleştirme faktörleri olarak rol oynamaktadırlar.²⁴ Böylece bir manada etnik, kültürel ve coğrafi olarak köklerinden kopmalar yaşayıp artık Türkiye onlar için çoğu zaman babalarının memleketi statüsünde yer almaktadır.

Özellikle ikinci nesil Türk çocukları uyumlu bir kimlik ve sosyalleşme adına bir çok engel ve zorlukla karşılaşmaktadır.²⁵ Onlar aileleri ve Amerikalı akranları arasında kapana kısılmış gibi iki dünyada yaşamakta ve o ikisinin değerleri arasında bir çatışma ortamı içerisinde sosyalleşmektedirler. Bunun sonucunda çoğu kez çocuklar iki tercihten birini yaptıklarında ya ailelerine olan saygıları azalabilmekte veya buldukları ortamda sorunlu çocuklar şeklinde algılanabilmektedirler. Bu yüzden alkol ve uyuşturucu gibi Amerikan okul sisteminin gerçekleriyle yüz yüze kalma yaşı da erken olabilmektedir.²⁶ Çünkü bir taraftan ailenin eliyle sosyalleşme diğer taraftan okul, öğretmen, akran grubu ve medya eliyle Amerikan tarzı değer ve normlarla sosyalleşme bir çatışmayı da beraberinde getirmektedir.

Genel olarak Türkler, Türklerin yoğun olduğu yerlerde komşulukla, camilerle, sosyal ve kültürel derneklerle, kahvehanelerle, pazar yerleriyle iki kültürlü bir sosyalleşmeyi gerçekleştirebilmektedirler.²⁷

Bir kişi veya grubun nerede ve ne zaman yaşadığı parametrelerinin, o kişinin dinî bağlılığını, bağlılığı pratiğe dönüştürmesini ve bu dinî formları geleneksel yapı içerisinde ifa etmesini büyük oranda belirlediği gerçeği göz ardı edilemez. Bu yüzden Amerika’da yaşayan Türk çocuklarının dinsel sosyalleşmelerini içinde buldukları zaman ve mekâna göre değerlendirmek gerekmektedir.

23 Scott M. Myers. “An interactive model of religiosity inheritance: The importance of family context”. *American Sociological Review*, 61, (1996), s. 863.

24 Kaya, *Muslim American Identities*, s. 30.

25 Richard.D.Alba “Bright vs. Blurred boundaries: Second generation assimilation and exclusion in France, Germany and the United States”, *The Ethnic and Racial Studies*, 28 (1): (2005), s. 21.

26 Kaya, *Identity and Space*, s. 110-111.

27 Kaya, *a.g.e.*, s. 111.

Cami gibi kurumları oluşturup, geliştirmenin İslami kimliğin en önemli göstergelerinden biri olduğu ifade edilmektedir.²⁸ Amerika'da Müslümanların toplam nüfusunun ancak % 15'i camilere devam eder görülmektedir.²⁹ Bu oranın Türkler arasında çok daha düşük olduğu tahmin edilmektedir.³⁰ ABD'deki Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı camiler için ifade edilen "11 camimizde cuma namazları dâhil nüfusumuzun sadece %1'lik kısmının camiye geliyor olması" bilgisi bu veriyi teyit etmektedir.³¹

Amerika'da özellikle 11 Eylül olayından³² sonra camiye devam etmek ve cami işleriyle ilgilenmek Amerikan toplumu için bir suçlu bakış açısıyla ayrıştırma sebebi olarak da görülmektedir.³³ Bu bağlamda göçmenlerin içinde buldukları topluma uyum sağlamaları, camiler kanalıyla entegre olma ve buldukları ülkenin de bir parçası olma çabası, biraz da yerli halkın bu insanları kabul etme ve diğer dinlerden insanlara gösterdikleri sıcaklığa ve onları toplumun ana unsuru olarak kabul etmeye hazır oluşluğunu Müslümanlardan da esirgememelerine bağlı görülmektedir.³⁴

Günümüzde ABD'de yaklaşık olarak 2106 cami bulunmaktadır, cami sayısındaki artış daha önceki yıllara göre dikkat çekici niteliktedir. Nitekim bu camilerin % 74'ü 2000 yılından sonra inşa edilmiştir.³⁵ Özellikle 90 öncesi birçok caminin ya kiliseden çevrilme ya ticari depo (Kırım örneği) ya da iyi şartlarda olmayan mekânlarda yer aldığını belirtmek gerekir. Örneğin³⁶ Morris Park/The Bronx Kıbrıs Türk Camii bunlardan biridir.³⁷ Bunun yanında Müslümanlar kendilerini ABD'de kendi evlerinde hissetmelerine bağlı olarak, 110 camiye orijinal mimari ile inşa etmeye başlamışlardır.³⁸

28 Syed A Farhan. *Integration and Isolation: A Comparative Study of Immigrant Muslims in the United States and the United Kingdom*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uni. Of Pennsylvania: Pennsylvania, 2006), s. 29.

29 Yvonne Y. Haddad-Adair T. Lummis, (1987), *Islamic Values in the United States*, New York: Oxford Uni. Press, 1987, s. 24-42.

30 Recep Şentürk, (1998), "Amerika'da Yaşayan Müslümanlar, (Neden İslam Amerika'da En Hızlı Yayılan Din?), Günümüz Dünyasında Müslüman Azınlıklar", III. Kutlu Doğum İlmi Toplantısı, İstanbul: İSAM, 1998, s. 89.

31 Mehmet Paçacı, "Amerika'da Din Hizmetleri", *Diyanet Avrupa Dergisi*, 115, (2008), s. 14-15.

32 11 Eylül'ün Amerikan Müslümanları üzerinde oluşturduğu baskı, yabancılaşma ve dışlanmaya karşı ayrıntılı bir yazı için bkz. Abdo, Islam in America: Separate but unequal, *The Washington Quarterly*, 28:4, (2005) ss. 5-17.

33 Amaney Jamal, "The Political Participation and Engagement of Muslim Americans, (Mosque Involvement and Group Consciousness)", *American Politics Research*, 33: 4 (2005), s. 533-534.

34 Farhan, a.g.e., s. 6.

35 İhsan Bagby, The American Mosque, Basic Characteristics of the American Mosque Attitudes of Mosque Leaders, Council on American-Islamic Relations (CAIR), Washington DC 2012, s. 4.

36 Günümüzde bu adreste böyle bir cami yoktur.

37 Susan Slymovics, (1996): "Muslim Parade and Mosques of New York", Ed. Barbara D. Matcalf, *Making Muslim Space in North America and Europe*, (California: Uni. Of California Press, 1996), s. 213.

38 Omar Khalidi, "Mosques in North America", *American Studies Journal*, Number, 52, (Winter 2008): <http://asjournal.zusas.uni-halle.de/158.html>, 05.11.2011.

Dinî Sosyalleşme Aracı Olarak Cami

Yapılan bir araştırmada da çocuğun sosyalleşmesi ve kimlik kazanmasında Amerika ortamı için iki okul kabul edilmekte olup, biri örgün olarak Amerikan eğitim sistemindeki okullar diğeri de hafta sonu okulları olarak görülmektedir.³⁹ Büyük çoğunlukla camilerde de hafta sonu okulları yoluyla dinî sosyalleşme sağlanmaktadır. Dolayısıyla camiye Amerikan kültür ortamı içerisinde bir sosyalleştirici araç olarak görmek mümkündür. Bunun yanında dinî kurumları, göçmenlerin etnik ve dinî kimliklerini koruma ve yeni mekânlarına adapte olma konularında en sık istifade edilen ve bu konuda en başarılı olan merkezler olarak değerlendirilmek mümkündür.⁴⁰

Amerika'da yaşayan Türk gençleri için, aileden, sosyal çevreden, camiden ve kitle iletişim araçlarından elde edilen dinî bilgi farklılıklarının, değişik grupların ideolojik yorumlarının, farklı ülke toplumlarının gerçekliklerini meşrulaştıran ya da eleştiren dinsel içerikli değerlendirmelerin Türk toplumuna aktarılması; Türk gençleri içerisinde dinî sosyalleşmede ilgisizlikten ılımlılığa oradan da en radikale kadar uzanan bir çeşitlilikle kendisini göstermektedir. Tarihsel alanda oluşturulan dinî bilgiler, sözlü kültüre dayanan dinî bilgiler, tasavvufi akımların oluşturduğu dinî bilgiler, dinî-ideolojik yapılanmaların dinî bilgileri bu çeşitliliğin düşünsel temellerini oluşturmaktadır. Şu halde dinî sosyalleşmenin iyi ya da kötü olmasını belirleyen en önemli faktörlerden biri dinî bilginin mahiyetidir.⁴¹ Dinî sosyalleşme sürecinde verilen bilgiler ne kadar gerçekçi, ne kadar hayatın sorunlarına ve gerçeklerine cevap verebilecek, çözüm üretebilecek nitelikte ise, dinî sosyalleşmenin seyri de o kadar olumlu, hızlı ve etkin olacaktır.

İslam toplumlarının dinî sosyalleşmesinde camiler büyük önem taşımaktadır. Din sosyolojisi açısından da dinî tecrübelerin yaşandığı/aktarıldığı yer olarak bireyin dinle ilgili somut gerçeklerle/imgelerle karşılaştığı mekân olması nedeniyle cami ve fonksiyonları önemlidir. Öyle ki sosyalleşme ve dinî hayatla ilgili yapılan araştırmalarda camilerin sosyalleşme konusunda bir kaynak teşkil ettiği ifade edilmiştir.⁴²

39 Ercan, a.g.e., s. 14.

40 Bu bakış açısını merkeze alan yazılar için bkz.: Yang-Ebaugh, "Transformations in New Immigrant Religions and Their Global Implications", *American Sociological Review*, 66, 2001, ss. 269-288; Alexander, J. G., *The Immigrant Church and Community: Pittsburgh's Slovak Catholics and Lutherans, 1880-1915*. Pittsburgh, PA: University of Pittsburgh Press., 1987.; Bodnar, J. E., *The Transplanted: A History of Immigrants in Urban America*. Bloomington, IN: Indiana University Press. 1985; Pozzetta, G. E., *American Immigration and Ethnicity*, The Immigrant Religious Experience, 20: 19, New York: Garland, 1991; Wind J.P.-James W. L, eds. *American Congregations*. Chicago, IL: University of Chicago Press., 1994.

41 Fazlı Arabacı, "Türkiye'de Dinî Sosyalleşmenin Temel Etkenleri", *Dinî Araştırmalar*, 2003, 6: 16 (2003) s. 48.

42 Münir Koştaş, *Üniversite Öğrencilerinden Dine Bakış*, (Ankara: TDV Yayınları, 1995), s. 71; Ünver Günay, Ünver, "Erzurum Kenti ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat", (İstanbul: Erzurum Kitaplığı, 1999), s. 228; Özcan Güngör, "Modernizm Sürecinde Cami Cemaatinin Din Anlayışı (Batıkent Örneği)", (Basılmamış Y. Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2004), s. 81-87; Mehmet E. Köktaş, *Türkiye'de Dini Hayat, (İzmir Örneği)*, (İzmir: İşaret Yay., 1993), s.159-160.

Yurtdışında dinî sosyalleşme araçları olmaları açısından camilerin önemi özellikle insan hayatında bazı dinî merasimlerin yerine getirilmesi hadisesinde ortaya çıkmaktadır. Bunlar doğum, evlenme ve ölümdür. Bunlar sosyal grupların evrensel ihtiyaçları olarak da yorumlanabilmektedir. Öyle ki kimi Türkler, camiye sadece bu üç ihtiyaç sırasında gereksinim duymaktadırlar.⁴³

Türk gençleri, ailelerin beklentilerini, toplumun dinsel uygulamalarını, anne ve babalarının dillerini ve dinsel yaşam anlayışlarını camide öğrenmektedirler. Bu bakımdan Amerika'daki camileri sadece ibadet mekânı olarak görmemek lazımdır. Özellikle bütün yıl boyunca devam eden hafta sonu okulları ve günlük ibadetler yanında, nişan, düğün ve cenaze işlemleri gibi aktiviteler yoluyla cami, önemli bir sosyalleştirme aracı görevi görmektedir.⁴⁴

Şunu hemen ifade etmek isteriz ki genel gözlemlerimiz ve mülakatlardan çıkan sonuçlara göre Amerika'da camilerin gençlerin dinî sosyalleşmesine etkisinin derecesi, şartlara bağlı olarak değiştiği yönünde olmuştur.

Genel gözlemlerimiz ve mülakatlardan çıkan sonuçlara göre Amerika'da camilerin gençlerin dinî sosyalleşmesine etki derecesi şartlara bağlı olarak değişmektedir.

Başarısız Dinî Sosyalleşme Sebepleri veya Dinî Sosyalleşmeye Gereksinim Duymama

Anne ve babaların yoğun çalışması, tecrübelerinin yokluğu veya yetersizliği ve uygun ortamı bulamaması sebebiyle dinî sosyalleşmeye karşı ilgisiz olması başarısız sosyalleşmeyi getirmektedir.

Örneğin Sevda'nın ifadesine göre, ailesinin bu özel durumu sebebiyle dinî sosyalleşmesinin başarısız olması sonucunu doğurmaktadır.

“...annem ve babam aslında Allah'a inanıyorlar, Hz. Muhammed'i de kabul ediyorlar. Benim de inanmam gerektiğini söylüyorlar, fakat onlarla fazla vakit geçiremiyoruz. Annem ve babam çalışıyor, ben de çoğu zaman okuldayım, bazen özel ders aldığım Kore kilisesine gidiyorum, orada sadece matematik öğreniyorum ama dinlerini değil...”(Sevda, Yaş: 15, Mart 2010)

“...babam ve annemin çalışma saatleri farklı, ben de Amerika'lı arkadaşarımla vakit geçiriyorum, bazen onlarla birlikte dua ediyorum...Müslümanım ama pek bir şey bilmiyorum...” (Sevda, Yaş: 15, Mart 2010)

Amerikan okullarında dil eğitimi belli sayıya ulaşınca mümkün oluyor, ancak din eğitimi için okullarda aynı kolaylığın gösterilmesi mümkün görünmemektedir. Bu yüzden coğrafi olarak birbirine uzak yerlerde oturan Türk gençlerinin dinî sosyalleş-

43 Güngör, a.g.m, s. 215.

44 Özcan Güngör “Amerika'da Türkler ve Türklerin Dini Kurumsallaşmaları Açısından Camiler”, *EKEV*, 47, (2011), s. 85-101.

melerinde cami etkisiz kalmaktadır. Bu durumu Melissa, Sevda ve Çiçek yaşamaktadır. Melissa, Sevda ve Çiçek'in ifadeleriyle;

“...evimiz camiye çok uzak, yakınlarda bir yerde cami olsa ve oraya gitsek çok iyi olurdu. Ancak burada Türk az ve ailem beni camiye götüremiyor...”(Melissa, Yaş: 15, Mart 2010)

“...bir defasında babam ve bazı arkadaşları cami yeri aradılar ama bulamadılar, sonra bir dede bize Kuran-ı Kerim öğretmek için geliyordu, sonra o da Türkiye'ye döndü...nihayet babamgil cami açtı, artık oraya gideceğim...” (Sevda, Yaş: 15, Mart 2010)

“...bizim dernek binamız cami değil ama bazı günlerde, bayramlarda ve ramazanlarda herkes oraya toplanıyor, bütün kuzenlerimi orada görüyorum ve çok mutlu oluyoruz...” (Çiçek, Yaş: 12, Mart 2010)

Özellikle 11 Eylül olayının kimi Türk gençlerinin okul ve çevre ortamlarında sosyalleşmelerine dışlanma korkusuyla negatif etkisinin olduğu görülmektedir. İrem, Sevda ve Melissa'nın ifadeleri aydınlatıcı olabilir.

“...okulda Müslüman olduğumu bir çoğu bilmiyor, çünkü Müslümanları pek sevmiyor bazı arkadaşlarım. Hemen kötü insan gibi konuşuyorlar...” (İrem, Yaş: 15, Mayıs 2010)

“...arkadaşlarım benim Türk ve Müslüman olduğumu biliyorlar ama pek din konuşmuyoruz. Bazen beni kızdırıyorlar...” (Melissa, Yaş: 12, Mart 2010)

Kimi çocukların cami ve imama dair algılarında pek bir kabulün veya tutumun olmadığı anlaşılmaktadır. Bunun temel sebepleri olarak ailelerin dine karşı tutumları gösterilebilir.⁴⁵ Ailenin dinî sosyalleşmesinin başarılı olması veya dinî bir kimliğe kurucu olarak ihtiyaç duyması çocukların da camiye olan ilgisini ve tutumlarını doğrudan etkilemektedir.⁴⁶ Örneğin Çiçek, Melissa ve İskender bunu dile getirmektedir.

“...babam evde, bazen alkol alır, Allah'ı çok sevdiğini söyler. Bana şimdiye kadar hep “iyi bir Türk ol” der... bir iki defa dua etmemi de söyledi...” (Çiçek, Yaş: 12, Mayıs 2010)

“...annem bana dua etmemi söylüyor, bazı duaları da öğretiyor... hiç cami görmedim, galiba biraz daha büyümemi bekliyorlar...” (Melissa, Yaş: 15, Mart 2010)

“...İslam'ı öğrenmeye pek ihtiyaç hissetmiyorum. Burası zaten dinle pek ilgilenmiyor... arkadaşlarımın çoğu da kiliseye gitmiyorlar...” (İskender, Yaş: 15, Mayıs 2010)

45 Mustafa Arslan, “Din: Sosyalleşmenin Temel Etkenleri: Türk Genç Ergenleri Arasında Uygulamalı Bir Araştırma”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, 31, (2006), s. 61-78.

46 Elizabeth W. Ozorak, “Social and Cognitive Influence on the development of Religious Beliefs and Commitment in Adolescents”, *Journal for the Scientific Study of Religion*, 28, (1989), s. 448; Johnstone, Religion in Society, s. 71; Himmelfarb, Agents of Religious Socialization, s. 478.

Cami Ortamı ve Fiziksel Şartları

Eğitim sosyolojisi açısından ders yapılan mekânın içeriğe uygun olması başarıyı artırıcı etkenlerdendir. Bunun yanında çoğu cami kurslarının fiziksel şartlarının ve mekânın dinî sosyalleşme adına faaliyetlere müsait olup olmaması dinî sosyalleşmede önemli etkenlerdendir. Elbrus'un konuyu aydınlatıcı ifadeleri;

"...Camiye gittiğimizde bizim için pek bir şey yapılmadı. Sınıfta malzeme yoktu, sonra yeni imam sınıfı biraz süsledi, yeni bir şeyler taktı ama oyun oynayacak bir yer yoktu... küçük bir bahçede azıcık oyun oynuyorduk..." (Elbrus, Yaş: 14, Mart 2010)

Çocuğun camilerdeki eğitimi kendisi için bir angarya, bir yük ve zamanını boşa harcadığı yer olarak görmesi diyebileceğimiz mekânın cazibesinin olmaması caminin etkisini azalmaktadır. Kafkas'ın ifadeleri bunu doğrulamaktadır.

"...okul derslerim var, hafta sonu dans kursum, futbol kursum var, her zaman birinden diğerine koşturuyorum, annem beni zorlamasa camiye gelmek istemiyorum. Çünkü eğlenebileceğim bir şey pek olmuyor, sadece okulda bana İslam'la ilgili soru sorduklarında camide öğrendiklerim işe yarıyor...o kadar..." (Kafkas, Yaş: 13, Nisan 2010)

Öte yandan camiler arkadaş ortamı oluşturduğu için çekici hale gelebilmektedir. Bazı durumlarda da aileler camideki diğer çocuklara güvendikleri için onlar eliyle çocuklarının sosyalleşmelerine destek verebilmektedirler. Özellikle kız çocukları için geçerli olan bu tutumu Ahsen, Pınar, Aişe ve Mustafa'da görebilmekteyiz.

"...ben bir kız olarak okulumdaki sosyal ortamlara pek katılmıyorum, bazen de ailem izin vermiyor. Ancak camideki bütün aktivitelere katılıyorum, burada erkek arkadaşlarım dahil bir sürü ortak oyun ve aktiviteler yapabiliyorum..." (Ahsen, Yaş: 15, Nisan 2010)

"...genelde arkadaşlarımı camide tanıştıklarımdan seçiyorum. Çünkü onlara güveniyorum, onlar beni kötü alışkanlıklara götürmez ve davet etmezler..." (Pınar, Yaş: 13, Mayıs 2010)

"...arkadaş çevresi olarak okulda da Türklerle genelde aynı mekânı veya masayı paylaşıyoruz, çünkü onlar beni daha iyi anlıyor. Bunun yanında bir sürü Amerikalı arkadaşım da var, ama evimize daha çok Türk arkadaşları davet ediyorum..."(Aişe, Yaş: 12, Mart 2010)

Bir taraftan da özellikle yurtdışında yeni gelmiş Türk çocukları için camiler çevre kurma imkanı ve arkadaş bulma noktasında emsalsiz imkanlar sunmaktadır. Henüz dil sorunu bulunan ve dil ve kültür engelinden sosyalleşemeyen ve kendini gösteremeyen çocuklar, camide bu imkanları bulmakta ve içine düştükleri yalnızlık ve çevresizlikten

camii sayesinde yeni öğrenmeler yoluyla kurtulabilmektedirler.⁴⁷ Sait'in ifadelerinden bu yargıyı çıkarmak mümkün olabilmektedir.

“...Türkiye’den yeni geldiğimde dil bilmiyordum, kimseyle konuşamıyordum hatta Türk çocuklar bile İngilizce konuştuğundan çok bunalmıştım, annem beni camiye getirdi ve orada bir sürü arkadaş edindim. Hafta sonları annem beni camiye götürürken son derece mutlu oluyor ve hemen yataktan kalkıp camiye gidiyordum...” (Sait, Yaş: 13, Mayıs 2010)

Çocuk ve gençlerde cami ve Kur’an kursunun etkisi arttıkça, onların dinî sosyalleşme düzeyleri de artmaktadır. Katılımcıların ifadelerinden de anlaşıldığı üzere cami ve Kur’an kursunun, öğrencilerin dinî sosyalleşmelerinde olumlu ve yüksek bir etkiye sahip olduğu görülmektedir.⁴⁸

Dil Sorunu ve Buna Bağlı Olarak Rol-Model İlişkisi

Gerek çocukların gerekse din görevlilerinin dil sorunu nedeniyle öğrenci-öğretmen ilişkisinin rol model olma konusunda zayıf veya güçlü oluşuna göre dinî sosyalleşme başarılı veya başarısız olarak nitelendirilebiliyor.

Cami ortamı içerisinde özellikle yaz kursu ve hafta sonu kurslarının canlı ve aktif planlanması ve uygulanması çocuğun ileriki hayatında en büyük dinî sosyalleşme mekânı olan cami ve cami içinde de imam hakkında olumlu simgeler kazanmasına yardımcı olmaktadır. Dinî kültür unsurları açısından aynı benliği oluşturan kişilerin özellikleri, onların dahil olduğu kültürel değerler ve bu değerlerin yeni nesillere aktarılma biçimleri dinî sosyalleşme sürecinde önemli bir etkiye sahiptir.⁴⁹ İskender, Elbrus ve Sabri'nin ifadeleri buna örnek gösterilebilir.

“...şimdiye kadar birkaç defa camiye bayram namazları için gittim. Tabii imam Türkçe konuştuğu için çok şey de anlamadım. Bakalım bir dahaki bayrama belki bir Arap camisine giderim, onlar İngilizce vaaz veriyorlarmış...” (İskender, Yaş: 15, Mayıs 2010)

“...camiye ilk gittiğimde sadece Türkçe konuşmam gerektiğini bilmiyordum. Sonra anladım ki ben İngilizce konuştuğum zaman imam beni hiç anlamıyor...İmamın beni anlamadığını anlayınca fazla konuşmak soru sormak içimden gelmiyor...İmamı seviyorum ama bizi pek anlamıyor...” (Elbrus, Yaş: 14, Mart 2010)

“...camide imam bize hep Türkiye’yi örnek veriyor. Bizim yaramaz olduğumuza söylüyor...bazen bu örneklerden sıkılıyoruz...o zaman kendi aramızda konuşmaya

47 Cemal Tosun, *Din ve Kimlik*, TDV Yayınları, Ankara 1993, s. 131.

48 Benzer sonuçları Yahudi gençleri üzerinde yapılan çalışmada da görebiliriz. Harold Himmelfarb, “Agents of Religious Socialization Among American Jews”, *The Sociological Quarterly*, 20, (1979), s. 478; Cornwall, *a.g.e.*, s. 208.

49 Arabacı, *a.g.m.*, s. 47

başlıyoruz...yani imam bizi, biz de onu pek anlamıyoruz...” (Sabri, Yaş: 14, Nisan 2010)

Dil sorunu göçmenlerin en temel sorununu teşkil etmektedir. Bu sorunu aşma yöntemleri farklı farklı olabilmektedir. Örneğin Stevens'in Mullins'den nakille vurguladığı dil sorunu süreci Türk gençleri için de söz konusu olabilir. Ona göre Amerika'da Hristiyan kiliselerin başlangıcında farklı etnik ve dilsel farklılıkları örneğinde yapılaşması onları üç aşamada İngilizce konuşan kiliseler içine katmış ve bu arada da cemaat ve hizmetlerinde de farklılıklar meydana getirmiştir. Buna göre ilk göçmen nesil kendi kültürleri ve dillerini de korumak için cemaat ve kiliseyi kendi dillerine göre kurmuşlardır, ikinci nesilde ise artık etnik dilin yanında içinde yaşanılan ülkenin dili olan İngilizceye zorunlu ihtiyaç başlayınca ikinci bir dil olarak o da hizmetleri sunmada kullanılmaya başlanmıştır.⁵⁰ Ancak üçüncü nesile gelince etnik dili bilenlerin sayısı iyiden iyiye azaldığı için artık kilisede din hizmetleri İngilizce sunulmaya başlanır. Bu noktadan sonra kilise büyük cemaatlere ulaşma adına fırsat yakalayacak ve cemaat de farklı etnik kimliklerden oluşmaya başlayacaktır.⁵¹

Öğrenci Sayısı ve Yaş Aralığı

Fiziksel ortamların yeterli uyarıcı olmaması sorun olmakla birlikte, bir de öğrenci sayısının çokluğu ve yaş düzeyinin farklılığı öğreticinin etkili bir sosyalleştirme unsuru olmasına engel teşkil edebilmektedir. Çünkü kurslarda yeterli öğretici olmaması ve öğrenci sayısının fazlalığına bağlı olarak çok küçük yaşlardan başlamak üzere ergelik çağına kadar öğrenci bulmak mümkündür.

Ahmet, Kafkas ve Sait'in ifadeleri cami kurslarının durumu hakkında bilgi verici nitelikte görünmektedir.

“...camiye gittiğim zaman büyük abiler vardı, imam onları susturmak için uğraşiyor, bana sıra çok az geliyordu. Çünkü sınıfta bir sürü çocuk vardı...” (Ahmet, Yaş: 12, Nisan 2010)

“...bir kış boyunca camiye annem beni bıraktı. Her hafta başka çocuklar geliyordu. Bir de büyükler vardı, her şeyi onların istediği gibi oluyordu...” (Kafkas, Yaş: 13, Nisan 2010)

“...camiye gittiğim zamanlar pizza bile bazen yetmiyordu, çünkü bir sürü öğrenci vardı. İmam onlara yardımcı olmak istiyordu ama bu pek mümkün olamıyordu...” (Sait, Yaş: 13, Mayıs 2010)

50 Pyong Gap Min-Dae Young Kim “Intergenerational Transmission of Religion and Culture: Korean Protestants in the U.S.”, *Sociology of Religion*, 2005, 66:3, s. 263

51 David Stevens, “Spreading the Word: Religious Beliefs and the Evolution of Immigrant Congregations”, *Sociology of Religion*, 65:2, (2004), s. 122.

Uygulanan Programların İçeriği

Gerek Türkiye’den gerekse mahallinde kitap ve eğitim programının belli esaslara göre planlanmadan gelişigüzel ve Kur’an okuma ve okutma endeksli düşünülmesi,⁵² camilerde dinî sosyalleşmeyi etkilemektedir. Elbrus ve İrem aynı duruma işaret etmektedir. Elbrus ve Ahmet’in ifadeleri şöyledir.

“...camiye gittiğim zaman kitap yoktu, sadece Türkçe kitaplar veriyorlardı, onları da biz anlamıyorduk. Sonra bir İngilizce kitap verdiler ama bu kitap da sanki büyükler için yazılmış gibiydi...üstelik imam o kitabı da kullanmıyordu..” (Elbrus, Yaş: 14, Mart 2010)

“...camiye gidiyordum, biraz Kur’an öğrendim bir de bir kaç tane dua...bazen de imam hikaye anlatıyordu...” (Ahmet, Yaş: 12, Nisan 2010)

Öğreticinin Formasyonu

Öğreticinin formasyonunun Amerikan eğitim sistemi ve metoduna uygun mesaj kodlaması ve ders içeriğini oluşturmasına yetmemesi camide çocuk ve gençlerin dinî sosyalleşmesini etkilemektedir. Yapılan bir araştırmada Müslüman öğrencilerin sıkıntılı durumlarında ilk önce arkadaş sonra da sırasıyla kardeş ve akraba ve en sonunda da aileleriyle konuştukları görülmüştür. Yine gençlerin % 17’i sıkıntılı anlarında imam veya dinî önderlere gittiklerini, bazıları da kendi başlarına Kur’an okuyarak veya dinleyerek rahatladıklarını söylerken, % 5’i ise kötü alışkanlıklarla rahatlamayı sağladıklarını ifade etmişlerdir.⁵³ İrem ve Ahsen bu durumu dile getirmektedir.

“...sıkıntılı zamanımda genelde arkadaşım ile konuşuyorum...bazen annemle paylaşıyorum...” (İrem, Yaş: 15, Mayıs 2010)

“...camiye gittiğimde imam bizi çok iyi dinliyordu, her soruyu sorabiliyorduk. Hatta annem o kadar çok soru sormamam gerektiğini bana hatırlatıyordu. Sıkıntılı zamanlarımda imama gitmek en son aklıma gelir herhalde...ama rast gelirse konuşurum...” (Ahsen, Yaş: 15, Nisan 2010)

Cami İdare Heyetlerinin Yaklaşımı

Yurtdışında cami dernekleri Türklerin kimliksel aidiyetlerinin yaşatıldığı ortak mekânlar olarak modern kent hayatının dışlayıcı, yalnızlaştırıcı etkilerine ve yabancı olarak algılanan dış dünyaya karşı kültürel dayanışmanın gerçekleştiği bir ortam yaratmaktadır. Cami temelinde kurumsallaşan bu mekânlarda İslami ve milli bir doku uzaklarda kalan anavatanla bütünleşmeyi de sağlayabilmektedir.⁵⁴ Bunun yanında

52 Tosun, a.g.e., s. 156.

53 Louis. Cristillo, *Religiosity, Education and Civic Belonging: Muslim Youth in New York City Public Schools*, http://www.tc.columbia.edu/muslimyouthstudynyc/docs/6581_MUSNYCReport.pdf (20.09.2011).

54 Orhan Türkdoğan, *Avrupa’daki İşçilerimiz ve Çocukları: İkinci Neslin Dramı*, İstanbul, Orkun Yayınevi, 1984, s. 33.

camii mekânlarının idaresini elinde bulunduran kimselerin Türkiye'deki gibi bir kurs düşünmeleri sonucu yeniliklere ve aktivitelere yeterli katkıyı verip vermemeleri doğrudan kursun başarısına ve çocukların sosyalleşmelerine etki etmektedir. Kafkas ve Sait bu konuda açıklayıcı olmaktadır.

“...iki sene önce camide çok güzel programlar, yarışmalar ve maçlar olmuştu, sonra imam bunları yapmaktan vazgeçti. Biz de camiye bıraktık, çünkü eskisi gibi camide eğlenmiyorduk...” (Kafkas, Yaş: 13, Nisan 2010)

“...daha önce yaz tatilinde camiye gitmişim, orada çok eğlenmişim; çünkü bilim müzesine, hayvanat bahçesine gitmişim. Üstelik hepsi free (ücretsiz) idi. O sene çok mutlu olmuştuk ve bir çok şey öğrenmişim...” (Sait, Yaş: 13, Mayıs 2010)

Aile ve Çevrenin Beklentilerinin Çocuklara Etkileri

Camiye gelen çocuklardan kimi zaman çok üst düzey ahlaki davranışların beklennesinin yanında kimi zaman da diğer arkadaşları tarafından hoş karşılanmaması diyebileceğimiz çevrenin menfi etkisi onların camide dinî sosyalleşmelerine etki yapmaktadır. İrem, Sabri, Sencer ve Fatihan bunu dile getirmektedir.

“...camiye gitmeye başlayınca annem ve babam benden dinî şeyler anlatmamı istiyorlar. Soru soruyorlar, namaz kılmamı bekliyorlar...daha birçok şey istiyorlar, sanki ben büyük bir insanmışım gibi bekliyorlar...Bu bazen beni sıkıyor...” (Sencer, Yaş: 14, Mayıs 2010)

“...hocam camide paylaşmanın iyi olduğunu, elimizdeki güzel şeyleri başkalarıyla paylaşınca sevap olacağını öğretti. Ben de okula götürdüğüm yemeklerden arkadaşlarıma da vermek ve paylaşmak istiyorum ancak bu yasak, hâlbuki bizim dinimizde paylaşma var. Burada paylaşmak başka türlü oluyor...” (Fatihan, Yaş: 15, Nisan 2010)

Aile, din ve etnik kimlik Amerikalı Müslümanlar için iç içe geçmiş durumdadır. Aileler çocuklarını hafta sonu okullarına götürmek suretiyle, kültürel devamlılığı sağlıyorlar. Hatta bir çok göçmen için cami sadece dinî bir mekân değil, aynı zamanda lokal kültürü de öğrenme ve yaşatma mekânı olarak işlev görmektedir.⁵⁵ Öyle ki sosyal faaliyet, ortak hareket ve kimliğe tutunma adına Türkiye'de camiye ibadet için gitmeyen insanların bile yurtdışında camiye gittikleri ve çocuklarını da götürdükleri görülebilmektedir. Özlem, Çiçek, İrem ve Melissa'nın durumu buna örnek olabilmektedir.

“...okul hayatında daha dikkatli oluyoruz. Çünkü biz bir hata yaptığımızda hemen Türklük ve göçmenliğimiz, dinimiz konuşuluyor. Hâlbuki Amerikalı arkadaşlarım hata yapınca, sadece o şahıs bir hata yapmış oluyor. Bu gibi durumlarda biz dinimize

55 Arif Ghayur, “Muslims in the United States: Settlers and Visitors” *Annals of the American Academy of Political and Social Science, America as a Multicultural Society*, 454 (1981) s. 161.

daha çok bağlanıyoruz, bazı arkadaşlarım da tam tersini yapıyor, Türklüğünü ve Müslümanlıklarını saklamak zorunda kalıyor...” (Özlem, Yaş: 15, Mart 2010)

“...babam, kardeşim doğunca imamı çağırdı, imam bazı dualar okudu bir de ezan (babama sorunca söyledi) okudu...ben ilk kez böyle bir dua gördüm...annem de dua yapıyordu ama imam başka şeyler söyledi...” (Çiçek, Yaş: 12, Mayıs 2010)

“...kuzenimin düğününe gitmiştik, yabancı komşularımız da vardı. Orada imam geldi, dualar etti, bazı şeyleri de İngilizce açıkladı. Sonra babam bana da sünnetim için imam getirdi...konuşmak için camiye babamla beraber gitmiştik...” (Sait, Yaş: 15, Mayıs 2010)

“...ben küçükken camiye dedem için gitmiştik. Dedem cennete gitmek için öldü ve camiye gitti. Annem Müslümanların cennete gitmek için camiye gideceğini söyledi. Birkaç defa aynı camiye gittik, dedeme dua ettik...” (Melissa, Yaş: 15, Mart 2010)

Dinî Grupların Etkileri

Yapılan araştırmalarda bazı bölgeler için dinî grupların birincil sosyalleştirme unsuru olarak görüldüğünü ifade etmek gerekmektedir. Özellikle çoğulcu toplum modeli içinde farklılaşan bireyselleşmenin bir sonucu olarak kimi insanlar dinî gruplar içerisinde ancak hayatiyetlerini anlamlı kılabilenmektedirler.⁵⁶ Sabri, Pınar, Ahsen ve Sencer'in ifadeleri dinî grupların çocuk ve gençlerin üzerindeki etkilerini göstermektedir.

“...sahip olduğum dinî bilgileri bana dergâhta öğrettiler. Dergâha haftada bir defa annemle bir defa da babamla gidiyorum. Camiye gidiyorum ama dergâhta daha çok arkadaşım var ve güzel vakit geçiriyorum...” (Sabri, Yaş: 14, Nisan 2010)

“...cuma günleri mutlaka camiye gidiyoruz, oradan da bazen yemek için dergâha gidiyoruz, orada babamın arkadaşlarıyla konuşuyoruz...” (Sabri, Yaş: 14, Mayıs 2010)

“...abiler hafta sonları beni evden alıyorlar ve bize Kur'an öğretiyorlar, kitap okuyorlar...orada değişik oyunlar oynuyoruz...camiye de gittim ama orada kalabalıktı...şimdi abilere benimle birlikte başka çocukları da davet ettim...” (Ahsen, Yaş: 15, Nisan 2010)

“...annem beni önce camiye götürdü, orada Kur'an okumayı öğrenemedim, sonra da başka bir camiye götürdü, orada hem Kur'an okumayı hem de müezzinlik yapmayı öğrettiler...annem ve babam çok mutlu oldular hatta onlar da sonra benim gittiğim camiye gelmeye başladılar...” (Sencer, Yaş: 14, Mart 2010)

56 Anthony-Hermans-Sterkens, *a.g.e.*, s. 122.

Sonuç ve Genel Değerlendirme

Caminin gençlerin dinî sosyalleşmelerindeki etkilerine bakarak Amerika'daki Türk gençlerini cami ile ilişkileri bağlamında şu şekilde tiplendirmek mümkün görünmektedir.

1- Camiye sadece düğün, nişan, sünnet ve cenaze olduğu zaman gelen, bunun dışında da ibadet maksadıyla bazen bayram namazlarına ve törenlerine gelen gençler. Bu gençlerin hayatında cami ve imam zorunlu haller olduğunda hatırlanan ve ihtiyaç duyulan yerler olarak yer almakta ve dinî sosyalleşme açısından da bazı sembol ve inançların görüldüğü yerler olarak sosyalleşmeye katkı yapmaktadır. Bunun yanında bu gençler için mekânın uzaklığı, cami ortamı ve imamın yetersizliği ve ilgisizliği, çevrelerinde yeterli düzeyde dine önem veren kişilerin olmaması, geleneksel olarak aile içinde bazı dinî ve kültürel değerlerin öğretilmemesi gibi hususlar bu tipin ortaya çıkmasında etken olarak görünmektedir.

2- Değişik sebeplerden dolayı (anne babanın dine ilişkin önceki kabullenmeleri, gençler için hiç bir cazibesi olmayan dinî mekânlara gençlerin gelmek istememesi, ailenin anne veya babadan biriyle oluşması, egemen kültür içinde benliğinin farkına varamayan bireyin camiye hiç ihtiyaç duymaması veya zorunlu hallerde birkaç dakikalık ziyaretlerle bu ihtiyacı karşılaması gibi) Amerikan toplumu içinde sosyalleşmelerini gerçekleştiren gençler bulunmaktadır. Bu gençler için cami ve imamın genel olarak sosyalleşmede, özel olarak da dinî sosyalleşmede pek bir anlamı ve değeri yoktur.

3- Anne ve baba her ne kadar dindar bir geçmişten gelmeseler ve hayatlarında din çok görünür olmasa da, yabancı bir kültür ve dinî ortam içerisinde din ile kendi hayatlarını gerçekleştirmek istemeleri nedeniyle çocuklarını cami ortamına getirme gayreti içerisinde olmaktadır. Bu durumda çoğu zaman gençlerin ailelerinin tutumlarıyla öğrendikleri arasındaki farklılıklar çatışmalara sebebiyet veriyorsa da, gençler için cami ve din adamları her hâlükârda şartların uygun olması durumunda etkili bir dinî sosyalleşme aracı olabilmektedir.

4- Ailelerin dindarlığının çocukların dinî sosyalleşmelerine doğrudan etki yaptığı bir gerçektir, buna bağlı olarak dindar ailelerin çocukları için cami arkadaş ortamı, inanç ve ibadetlerin öğrenildiği mekân, dil pratiğinin olduğu yer, dışarıda maruz kaldığı farklı sosyalleşmelere karşılık Türk kültür ve tarihiyle tanışma imkanının bulunduğu yerler olarak dinî sosyalleşmede çok etkili bir araç olmaktadır. Bu gençlerin diğer kültürel etkinliklerin yanında hafta sonlarının camilerde geçtiğini söylemek mümkündür. Hatta kimi çocuklar cami derslerini örgün eğitimden ayrı tutmamaktadırlar.

5- Kimi Türk gençlerinin dinî sosyalleşme unsurları ailelerinin irtibatlı olduğu dinî gruplar olabilmektedir. Bunun yanında bu gençler için cami sembol, kişi ve ortam açısından etkili olabilmekte, gelgitler içinde bu gençler caminin dinî sosyalleşme ortamı

içine girebilmektedir. Ancak çoğunlukla hayatlarında dinî kişi ve kurumlar, kendi ailelerinin ilgilendiği dinî cemaatler tarafından oluşturulmaktadır.

Diğer taraftan caminin Türk gençlerinin dinî sosyalleşmelerindeki etkinliği aşağıda ifade edilen şartlara bağlı olarak değişmektedir. Bunları dinî sosyalleşmede caminin sorunları olarak da zikretmek bir yere kadar uygun sayılabilir. Ancak bu konuların büyük çoğunluğu doğrudan camiyle ilgili olmayıp, genel olarak göç, kimlik, kültür, bilinç ve eğitimle ilgilidir. Buna göre, ailelerin dinî sosyalleşmeye ne kadar gereksinim duyduğu önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kimi aileler, tamamen ilgisizlikten kimisi de değişik mazeretlere bağlı olarak camiden uzak durabilmektedir.

Dinî gruplar kimi zaman camiye alternatif fonksiyonlar icra edebilmektedir. Bu durumu başarısız dinî sosyalleşme saymak mümkün görünmese de, caminin dinî sosyalleşmedeki etkisini azalttığı söylenebilir.

Bütün göçmenlerin temel sorunlarından olan dil hem yeni göç edenler hem öğreticiler için ciddi engeller taşımaktadır. Öğrenci diğer arkadaşlarıyla etkileşime girememe, öğretici ise bildiklerini gençlere aktaramamaktadır. Dolayısıyla rol-model olmada da din görevlileri başarısız olabilmektedir.

Çocukların ailelerinin veya çevrelerinin kimi zaman onlardan daha fazla beklenti içinde olmaları kimi zaman da dışlayıcı tutum takınmaları dinî sosyalleşmede caminin aleyhine işleyen bir sürece neden olabilmektedir.

Mimarileri dikkate alındığında camilerin çoğunun kiliseden veya başka bir bina-
dan değiştirme olduğu görülmektedir. Bunun yanında cami idare heyetlerinin de duyarlı olup olmaması mekânın uygun hale getirilmesinde ve çocuklar için değişik sosyalleşme imkânı doğurmasında etkili olmaktadır. Cami ortamlarının özellikle yeni göç edenler için başka yerde bulunamayacak sığınak ve arkadaş ortamı gibi güven limanı olduğu görülmektedir. Ancak kimi cami dernekleri bunların pek farkında olmadığından dinî sosyalleşmeyi olumsuz yönde etkilemektedir.

Camilerin gençlerin dinî sosyalleşmesine etkileri en çok da hafta sonu ve yaz kurslarında mümkünken bu kursların program ve materyal açısından yetersizliği, öğreticinin çocukların ruhsal ve kültürel durumlarını anlayarak muhatap olamaması, sınıflarda kimi zaman öğrenci sayısının fazlalığı kimi zaman da öğrencilerin yaş aralığının büyük farklılıklar göstermesi dinî sosyalleşmenin etkisini azaltmaktadır.